

Relatywizm

W znakomitym tekście Profesora Władysława Stróżewskiego („PAUza Akademicka” 101/2010) znalazło się słowo „relatywizm” rozumiane jako negatywny epitet w oznaczający (jak to rozumieliśmy) „pozbawienie wartości, sensu itp”. Ponieważ jednak – jak pisze Profesor – „in dubiis libertas”, chciałbym zwrócić uwagę na inne, używane w fizyce, znaczenie słowa „relatywizm”, a oznaczające metodę badania rzeczywistości, polegającą na poddawaniu w wątpliwość obiektywnego sensu (czyli czynieniu względnym) wielkości widocznych w otaczającej nas rzeczywistości. Robi się to by znaleźć wielkości „bardziej bezwzględne niż te widoczne w wierzchniej warstwie rzeczywistości”. Rzecz jest w zasadzie elementarna i powinna być jasno przedstawiona już na wstępnym etapie edukacji fizycznej. Jak się jednak zdaje przedstawiana tam zwykle nie jest. Dlatego może warto wskazać parę przykładów relatywizmu i wynikające z nich bezwzględności przedstawić. Otóż najelementarniejszy relatywizm związany jest z jednostkami. A oznacza tylko tyle, że liczba opisująca większość spotykanych wielkości nie ma znaczenia i można ją zmieniać „aktem woli”, przez prostą zmianę jednostek – ta sama suma pieniędzy to całkiem inna ilość dolarów, funtów, euro czy złotych. I to jest relatywizm, prowadzący do absolutu – wartości tej sumy. Jest oczywiste, że ten rodzaj relatywizmu dotyczy każdej mianowanej (wyrażonej w jednostkach) wielkości. W fizyce znajdziemy ogromną ilość innych relatywizmów. Już w gimnazjum powinniśmy zrozumieć, że prędkość nie ma sensu bez wskazania układu współrzędnych. Mająca w nazwie względność, teoria pochodząca od Alberta Einsteina uzasadnia, że takie „bezwzględne” na pierwszy rzut oka wielkości, jak czas, długość czy następstwo czasowe zdarzeń są wprawdzie względne, ale „bezwzględne” okazują się inne wielkości takie jak interwał czasoprzestrzenny czy struktura przyczynowa.

Cały sens próbowania uczynić „względny” tkwi w chęci znalezienia, często dość głęboko ukrytych, wielkości bardziej absolutnych. Nie trudno zauważyć, że za każdym razem, gdy uda się nam zidentyfikować jakąś względność, czyli to, że pewna wielkość lub klasa wielkości okazuje się zależna od jakiejś operacji intelektualnej (czyli naszej woli!) typu wybór jednostki czy układu współrzędnych, wówczas „wyłania się” głębsza rzeczywistość. Tą rzeczywistością jest to, co pozostaje niezmiennie pod wpływem operacji „względności”. W dość szerokiej klasie zjawisk opisuje to twierdzenie Noether, z którego wynikają takie ogólnie znane dokonania fizyki jak zasady zachowania energii, pędu, ładunku itd.

Jak widać, tak rozumiany relatywizm leży u podstaw fizyki, a jak sądzę również u podstaw każdej sensownej refleksji nad światem. Po prostu, ile razy próbujemy coś uogólnić, musimy to coś uczynić zależnym od owej ogólności czyli znaleźć to co niezmiennie w tej uogólnionej sytuacji.

Myszę, że w powyższych zdaniach wyjaśniłem, dlaczego uważam relatywizm za bardzo pozytywny i uzasadniony sposób podejścia do rzeczywistości. Nie ma to nic wspólnego z próbą negowania wartości. Wprost przeciwnie, „relatywistyczne podejście” ma na celu konsekwentne i systematyczne poszukiwanie głębszych i bardziej ogólnych, od tych bezpośrednio widocznych, sensów rzeczywistości. A jako metoda badania rzeczywistości, relatywizm powinien dać się zastosować w wielu dziedzinach. W szczególności w etyce.

JERZY KUCZYŃSKI

Planetarium Śląskie, Chorzów

zaPAU

<http://mleczko.interia.pl/>

Świat
Andrzeja
Mleczki

PAUza Akademicka – www.pauza.krakow.pl – Tygodnik Polskiej Akademii Umiejętności i środowiska naukowego.

Rada Redakcyjna: Magdalena Bajer, Andrzej Białas, Aleksander Koj, Stanisław Rodziński, Adam Strzałkowski, Andrzej Szczeklik, Piotr Sztompka, Jerzy Vetulani, Jerzy Wyrozumski, Franciszek Ziejka.

Redakcja: Andrzej Kobos, Marian Nowy;

Anna Michalewicz – dyrektor administracyjny, Adam Korpak – grafika, Witold Brzoskowski – sekretarz redakcji, fotokład.

Adres do korespondencji: Polska Akademia Umiejętności, 31–016 Kraków, ul. Sławkowska 17; e-mail: pauza@pau.krakow.pl

Oczekujemy na artykuły do 6 000 znaków (ze spacjami) i ilustracje w formacie JPEG o rozdzielczości 300 dpi. Redakcja zastrzega sobie prawo skracania artykułów i korespondencji oraz zaopatrywania ich własnymi tytułami. Artykułów niezamówionych redakcja nie zwraca.

Subskrypcja: bezpłatną elektroniczną prenumeratę PAUzy można zamówić wysyłając e-mail na adres: pauza@pau.krakow.pl